

CONSIDERAȚII PRIVIND FORMAREA INTELECTUALĂ A PREOȚIMII GRECO-CATOLICE DIN DIECEZA LUGOJULUI ÎN PERIOADA EPISCOPULUI VICTOR MIHÁLYI DE APȘA

Luminița Wallner Bărbulescu

Cuvinte cheie: *formarea intelectuală a preoțimii greco-catolice din Dieceza Lugojului*

Keywords: *Banat, Church*

Realitate a peisajului ecleziastic bănățean din secolul al XIX-lea, istoria Bisericii Românești Unite din această provincie este și astăzi puțin cunoscută, fapt pentru care vom încerca să abordăm un subiect particular în evoluția ei, legat de pregătirea seminarială a tinerilor, decizi să acceadă într-o carieră clericală.

Categorie socială, predominantă numeric în rândul elitelor intelectuale românești¹, formarea intelectuală a preoțimii a stat în atenția primului Conciliu provincial al Mitropoliei Greco-Catolice de Alba Iulia și Făgăraș, desfășurat la Blaj în anul 1872, care anunța intenția ierarhului Ioan Vancea de reformare a învățământului confesional, cu precădere a celui clerical, subsumată strădaniilor sale de organizare constituțională a Bisericii Unite Românești, în spiritul celor prescise în cadrul Conciliului Ecumenic Vatican I. Tendința de-a impune un numitor comun în practica religioasă, teoria dogmatică și disciplinară a acestei biserici, situată într-un spațiu al interferențelor cu lumea ortodoxă², prin armonizarea tradiției răsăritene cu ecleziologia catolică³, implica în primul rând o educație clericală adaptată cerințelor timpului sub aspectul conținutului și valorii actului de învățământ. Departe de a promova latinizarea procesului educațional, decretul sinodal au declarat limba română ca limbă oficială, fără a exclude, acolo unde tradiția o reclama, susținerea cursurilor în latină și au instituit studiul obligatoriu „pe lângă cele îndătinat”, a dreptului și ritului Bisericii răsăritene⁴, condiție indispensabilă în afirmarea identității Bisericii

Greco-Catolice. Importanța acordată instituțiilor seminariale în formarea preoțimii, de natură să indice o trimitere la normele Conciliului tridentin⁵, se regăsește atât în prevederile care reclamă înființarea lor prin eforturile depuse de ordinariate la nivelul tuturor episcopiiilor cât și în exigența impusă în numirea profesorilor, selecționați pe bază de concurs. Un element de natură să confirme și să întărească aspirația spre uniformitate în întreaga provincie ecleziastică îl constituie și obligația reținută în sarcina cadrelor didactice din Institutul Teologic de la Blaj, de-a redacta manuale după cursurile predate, care să poată fi folosite în toate seminariile existente în dieceze⁶. O reformă în domeniu presupunea și reeditarea vechilor cărți de practică religioasă și corală, considerate a fi depășite ca și retipărirea versiunii românești a Sfintei Scripturi, fapt care atrăgea după sine și necesitatea unei utilități de tip modern a vechii tipografii blăjene⁷.

Cerințele de ordin teoretic evidențiate prin decretele conciliare vor fi marcate, chiar dacă nu în totalitate, de o finalitate practică datorată în primul rând demersurilor continue inițiate de mitropolitul Ioan Vancea, decis să imprime un nou curs învățământului teologic, preparandial și gimnazial, la emanciparea căruia a contribuit din fondurile personale⁸.

Preocupat de lărgirea universului de cunoștințe, până în timpul său de factură teoretică, va dispune introducerea în Seminarul arhidiecezan din Blaj a unui număr de 7 catedre noi⁹, destinate formării unor deprinderi practice și va condiționa numirea corpului profesoral de obținerea titlului de doctor în teologie¹⁰, ca o garanție a profesionalismului destinat să guverneze acest lăcaș de cultură. Una dintre cele mai importante realizări din perioada păstoririi sale¹¹, de care au beneficiat și tinerii greco-catolici din Dieceza bănățeană, a fost înființarea în anul 1884, conform prescrierilor sinodale, a unui Seminar central pe lângă gimnaziul din Blaj, deschis să primească inițial doar 60 de tineri prevăzuți cu masă și cazare contra unei sume lunare de 10 fl.¹², care, datorită solicitărilor numeroase, va trebui adaptat pentru a face față unui număr de peste 80 de cursanți¹³.

Învățământul teologic de tip modern preconizat de Ioan Vancea, nu va diminua cu nimic eforturile anterioare făcute de ceilalți episcopi diecezani pentru emanciparea preoțimii, prin accesul la o cultură clericală temeinică, corespunzătoare timpului traversat, în rândul lor înscriindu-se și primul ierarh al Diezezei bănățene Alexandru Dobra, cel care a contribuit cu prisosință la formarea generațiilor preoțești viitoare. Confruntat cu o lipsă acută de preoți cu studii seminariale, din inițiativa sa au fost puse

bazele în anul 1858 unui fond de stipendii, denumit Rudolfian, ca un omagiu dedicat nașterii prințului de coroană, destinat susținerii tinerilor în gimnazii, cu precădere a celor înclinați să îmbrățișeze ulterior cariera preoțească¹⁴. Fundația devenită funcțională în 1859, cu un capital inițial de 3.440 fl., ajunși în anul 1881 la 36.602 fl.¹⁵ și în 1901 la 103.385 cor.¹⁶, a stipendiat până la finele anului 1894, un număr de 300 tineri¹⁷, din care o parte după terminarea studiilor gimnaziale au urmat teologia sau preparandia și au fost dispuși în Dieceza Lugojului, cu precădere în perioada ierarhului Mihályi.

Lipsa preoților ca și exigența pregătirii lor corespunzătoare a traversat și episcopatul de scurtă durată al ierarhului Ioan Olteanu, inițiatorul deschiderii la Lugoj al unui curs de teologie morală¹⁸, cu o durată de 2 ani, susținut financiar din Fondul religios catolic cu suma de 1800 fl.¹⁹, care a funcționat între anii 1873-1876 cu două promoții de absolvenți, însumând 21 de tineri²⁰, dintre care doar 20 au fost hirotoniți.

Investit cu rigurozitate de către Victor Mihályi, în fruntea Institutului teologic domestic a fost numit ca diriginte prepozitul capitular Ștefan Moldovan, personalitate de excepție a Bisericii greco-catolice Românești²¹, căruia pe lângă rolul de profesor îi revenea și responsabilitatea față de conduita viitorilor teologi în perioada frecventării cursurilor²². În această calitate a întocmit un Regulament disciplinar menit să fixeze coordonatele comportamentului sacerdotal în biserică și societate prin impunerea pe seama cursanților a exercițiilor spirituale zilnice și a unei atitudini conforme canoanelor, de natură să ofere comunității prin comportamentul lor un model de pietate, bunăvoință și moralitate²³.

Studiile de Arheologie biblică, Sfânta Scriptură, Istoria bisericii și Teologie dogmatică, dezvăluie universul cunoștințelor dobândite, limitate în principal la formarea orizontului necesar îndeplinirii funcțiilor sacerdotale. Însemnările pe marginea temelor abordate trădează păstrarea tradițiilor orientale ale Bisericii greco-catolice românești prin raportarea la Conciliul de la Florența²⁴, legitimant al Unirii, dar și tratarea ca dogmă și nu ca o chestiune de disciplină a matrimoniului²⁵, indicând acceptarea treptată a normelor Ecclesiei romane în Biserica unită.

Născut ca rezultat al prescrierilor primului Conciliu provincial din 1872²⁶, cu o existență temporară datorată lipsei posibilităților de finanțare, Institutul teologic, absolut necesar formării cadrelor preoțești reclamate în Diecează²⁷, s-a adresat unei generații de absolvenți ai cursurilor gimnaziale,

din care peste o treime au urmat anterior preparandia²⁸, cu mult mai deschisă receptării cunoștințelor teologice propuse, evidențiată prin aprecierile obținute de eminent, bun și arareori insuficient.

Apare simptomatic faptul că tinerii doritori să accedă la statutul clerical provin, cu o singură excepție²⁹, din părțile transilvănene ale Diecezei, în condițiile în care în Banat existau 7 parohii vacante și puțin interes în ocuparea lor de către localnici. În atari condiții 6 dintre absolvenții ardeleni vor fi hirotoniți ca preoți în acest ținut³⁰, determinând treptat o uniformizare a practicilor religioase în întreaga eparhie, facilitată ulterior prin noul spirit impus la Blaj învățământului dar și prin accesul la studii în institute teologice străine.

Preocupat în aceeași măsură ca și mitropolitul Ioan Vancea de formarea intelectuală a noii generații, cu precădere a celor deschiși spre studiul teologiei, Victor Mihályi (el însuși fost profesor de istorie bisericească și drept canonic la Episcopia de Gherla), a susținut prin stipendii din Fondul rudolfian un număr de 231 tineri, (Anexa 1)³¹, înscriși nu doar în gimnaziile greco-catolice din Blaj și Beiuș dar și în cele catolice din Lugoj, Timișoara, Oradea, Arad, Alba Iulia, Szeghedin sau chiar reformate (gimnaziul evanghelic reformat din Orăștie), și ortodoxe (gimnaziul greco-ortodox din Brad)³². Cu toată această diversitate educațională numărul cel mai mare de elevi din Dieceză se îndreaptă spre Blaj, oferindu-se celor interesați posibilitatea continuării studiilor teologice sau preparandiale în institutele din localitate. În paralel, episcopul și-a intensificat demersurile față de Ministerul de Culte în vederea obținerii unui număr cât mai mare de burse, care să permită absolvenților de studii gimnaziale, accesul nu doar în seminarul blăjan dar și în centrele de la Budapesta, Viena, Roma, Ungvar, Timișoara sau Alba Iulia, cu mult mai costisitoare, în ideea de-a facilita legăturile cu mediile universitare de tradiție din Imperiu sau din afara lui, absolut necesare pentru eforturile de schimbare a vechii mentalități, conform căreia preotul era doar un simplu păstor sufletesc, menit să respecte uzanțele bisericii și vechile tradiții religioase întretăiate adeseori de superstiții³³. Acordarea lor avea loc pe bază de concurs, anunțat prin circulare, desfășurat în fiecare an în luna august, deschis tuturor doritorilor să îmbrățișeze cariera ecleziastică, chiar dacă proveneau din spații exterioare Diecezei. Procedura desfășurării lui consta în depunerea actelor care să certifice absolvirea studiilor gimnaziale și rezultatele la studii, iar pentru solicitanții cursurilor de teologie morală

certificatul școlar de încheiere a celei de a IV-a clasă gimnazială, însoțit cel mai adesea de o declarație a comunității care-l solicita ca viitor preot și prin care se obliga că-i va asigura condițiile de existență. Fără a fi excluși cei proveniți din alte părți, se poate observa totuși o preferință pentru absolvenții stipendiați din Fondul rudolfian, mai ales că prin destinația lui acesta se adresa cu precădere tinerilor dispuși să urmeze teologia. De acordarea burselor era condiționată numirea absolvenților ca parohi în dieceză, schimbarea opțiunii atrăgând obligația restituirii sumelor destinate întreținerii lor.

Trimiterea unei părți dintre ei la studii în alte centre³⁴, decât Blajul (Anexa 2)³⁵, a însemnat contactul cu o lume străină, față de care unii studenți se vor simți în inferioritate, adeseori și sub aspect lingvistic, prin necunoașterea corespunzătoare a limbilor de predare maghiară, germană, italiană, ruteană și în special latină, fapt care va genera un sentiment de frustrare și inadaptare, acutizat și de "*discriminarea fățișă manifestată*" față de tinerii români³⁶, soldată în unele cazuri cu părăsirea studiilor și continuarea lor în Seminarul blăjan. Este cazul tânărului Ștefan Deciu, care după absolvirea unui semestru la Facultatea de teologie a Universității Regale Maghiare din Budapesta, nu-și va susține examenele și se va retrage³⁷, solicitând ulterior reprimirea la Seminarul teologic din Blaj. Cererea sa nu va fi satisfăcută decât parțial, în sensul că va fi trimis să-și continue studiile la Ungvar, cu intenția de a-l determina să învețe limba ruteană³⁸, fără succes de altfel, întrucât va părăsi și acest institut în favoarea Blajului. Resentimentul față de Seminarul din Ungvar, prezumăm datorat inaccesibilității limbii, va determina și retragerea altor tineri care vor fi dispuși ulterior în alte centre³⁹, unul dintre considerente putând fi legat și de faptul că în cadrul Diecezei bănățene, doar o singură parohie, cea din Scăiuș avea ca limbă vernaculară, limba ruteană. Motivul inadapării și în consecință al unui comportament contrar normelor disciplinare va cauza și eliminarea studenților Virgil Popescu și Ioan Albu, din Colegiul Sf. Atanasie din Roma, respectiv Seminarul catolic din Alba Iulia. Student din 1877, tânărul Virgil Popescu își aprecia șederea la Roma ca un „*continuu martiriu*”, datorat nu numai atmosferei de bîrfă și critică percepută în mediul studentesc, cât mai ales atitudinii de neîncredere și suspiciune manifestată din partea superiorilor Colegiului.

Dominat de un temperament impulsiv pe care singur și-l definește „*sanquinic*”, dublat de o mândrie exacerbată, va intra în conflict cu rectorul

și vicerectorul în urma unei chestiuni minore, de natură să trădeze de fapt incapacitatea sa de a se supune unor reguli stricte impuse la nivelul instituției⁴⁰. Dorinței sale de părăsire a Romei pe acest motiv, îi va corespunde o scrisoare adresată episcopului Mihályi de Prefectul Colegiului de Propagandă Fide, cardinalul Simeoni, prin care-și exprimă îndoiala asupra vocației sacerdotale a studentului Virgil Popescu, anunțându-i eliminarea și solicitându-i în paralel trimiterea în locul său a unui alt tânăr cu moravuri și apucături bune „*mores bonamque indolem iuvenis*”⁴¹. Reîntors la Lugoj după un semestru la Blaj, va cere Ordinariatului să fie trimis pentru continuarea studiilor la Budapesta unde va manifesta aceeași inadaptabilitate disciplinară, determinând intervenția Rectorului la episcop pentru a fi revocat⁴², situație în care se va reînscris la Blaj pentru terminarea studiilor⁴³. Un caz aparte de frustrare, de această dată pe criterii etnice, îl reprezintă Ioan Albu, student la Seminarul catolic din Alba Iulia. Declanșat de comportamentul colegului său Iosif Stupineanu, bănuit și ulterior acuzat de furt de către colegii maghiari, el va resimți atitudinea lor și a superiorilor din institut ca o desconsiderare a întregii națiuni, prin aprecierile Rectorului față de acest act, pus pe seama lipsei de cultură a românilor „*Românii încă nu au ajuns la acel grad de cultură ca ei să poată aprecia caracterul și onoarea*”. Umilit de logica maghiară a celorlalți teologi care îl apreciază și pe el în aceiași termeni pe considerentul că „*și tu ești român*” „*și la fel ca celălalt*”, îi dezvăluie episcopului Mihályi regimul la care este supus în Seminarul din Alba Iulia, sugerând printre rânduri posibilitatea unei mutări la Blaj⁴⁴. Refuzul acceptării unui comportament în rândul teologilor, departe de-a răspunde prescrișelor canonice și exigenței unei cariere preoțești, va genera în timpul șederii sale în institut numeroase șicane din partea lor, soldate în final cu eliminarea sa în cel de-al treilea an de studiu⁴⁵. O nouă scrisoare adresată episcopului lugojan se va transforma într-un adevărat rechizitoriu la adresa atmosferei și moravurilor existente în rândul studenților, dezvăluirile de-a dreptul șocante⁴⁶, explicând gestul îndepărtării sale de către rector, din necesitatea de a nu prejudicia imaginea acestui Seminar catolic, destinat cu precădere educației națiunii secuiești. Cu toate că va fi muștrat pentru atitudinea sa intolerantă, atât el cât și Iosif Stupineanu vor fi mutați la Blaj, documentele nemaînregistrând din anul 1881, studenți ai Diecezei bănățene în acest seminar, prezumându-se astfel adevărul aserțiunilor susținute de teologul

Ioan Albu, mai ales că rezultatele obținute îl recomandau a fi fost un student bun⁴⁷.

La polul opus se situează tineri care se adaptează cu ușurință în noile centre de studii, sunt sociabili și se integrează din primul moment, reușind să întrețină cele mai bune relații cu superiorii. Tânărul Iuliu Rațiu, absolvent de 6 clase gimnaziale⁴⁸, trimis la Roma, în locul rămas vacant prin plecarea studentului Virgil Popescu, își va atrage prin conduită și aplecarea spre studiu, aprecierea profesorilor și simpatia colegilor români, veniți aici din alte dieceze⁴⁹. Corespondența permanentă întreținută cu episcopul deschide o cale de pătrundere în sistemul de învățământ și atmosfera din cadrul Colegiului, unde fiecare episcopie avea rezervat doar un singur loc pe perioada unui ciclu complet de studii⁵⁰. Primul său an la Roma va coincide cu ultimul al nou hirotonitului acolo preot Augustin Bunea, care va celebra în capela Colegiului până la părăsirea lui, cultul divin în limba maternă pentru studenții români, după cărțile bisericești trimise de mitropolitul Ioan Vancea⁵¹. Informația deosebit de utilă, trădează încă una din măsurile preconizate de înaltul ierarh pentru conservarea ritului Bisericii greco-catolice într-un mediu în care educația primită l-ar fi putut altera cu ușurință. Grație relatărilor sale pot fi reconstituite, în lipsa altor surse confirmative, doar cu titlul de ipoteză și modificările survenite în Regulamentul școlar, care începând din 1883 stabilea încheierea cursurilor în luna iunie, instituind în același timp pe lângă concursul anual existent până la acea dată ca modalitate de promovare în anul următor și obligativitatea susținerii unui examen pentru fiecare din materiile audiate, în paralel cu introducerea bacalaureatului și licenței ca trepte premergătoare laureatului⁵². Înnoiri s-au înregistrat și în privința accederii studenților în ordinele sacre încă din primii ani de studii, nu doar înainte de terminarea lor cum se practica anterior instalării noului rector Ferroni⁵³. Acceptul intrării în ordinul diaconatului, echivala practic cu îmbrățișarea celibatului, cunoscut fiind faptul că opțiunea căsătoriei trebuia să preceadă această a treia treaptă. Importanța unui asemenea gest pentru viitoarea carieră clericală, care presupunea luarea unei decizii în deplină cunoștință de cauză, implica informarea anterioară a episcopului, numai așa putându-se explica solicitarea adresată de Mihályi lui Iuliu Rațiu, de-a fi anunțat vis à vis de această manifestare de voință⁵⁴. Graba manifestată de Roma față de promovarea studenților în ordinele premergătoare presbiteratului ca și îndemnul adresate de superiorii Colegiului în această direcție, întâlnite

în cazul studentului lugojan, pot prezuma faptul că teologii educați în acest centru erau destinați să devină preoți celibi, cunoscută fiind preocuparea Sfântului Scaun pentru creșterea numerică a acestei categorii de preoți.

Studiile urmate la Colegiul Sf. Atanasie aveau o durată de 6 ani din care 2 erau destinați filosofiei și 4 teologiei fără ca toți absolvenții să-și susțină și doctoratul în aceste discipline. În timpul episcopatului ierarhului Mihályi, la Roma au fost trimiși din partea Diecezei bănățene doar cinci tineri – Virgil Popescu, Iuliu Rațiu, Iulian Florian Luca, Daniel Fireza și Lupșia Aron, dintre care doar 3 au absolvit Colegiul, Iuliu Rațiu, cu diplomă de licență, Daniel Fireza și Lupșia Aron cu titlul de doctor în teologie și filozofie⁵⁵, ceilalți doi retrăgându-se. Susținerea doctoratului a fost facilitată și deja hirotonitului David Teodor absolvent de studii teologice sistematice la Gherla și Blaj, trimis la Institutul pentru educația presbiterilor, Sf. Augustin din Viena. Apreciat pentru diligența depusă în susținerea examenelor și comportament, conducerea instituției vieneze va face totuși observații privind dificultățile întâmpinate, datorate curenților înregistrate în cunoașterea limbii latine⁵⁶, deficiență constatată și pe seama altor tineri, dispuși la studii în seminarii străine. De titlul de doctor în teologie au beneficiat și alți doi clerici ai Diecezei, Ștefan Pop, student în același institut⁵⁷ și Laurian Luca în Seminarul Arhiepiscopal din Esztergom⁵⁸, cei patru teologi înregistrați în timpul episcopului Mihályi, deținând primatul în eparhie comparativ cu perioada anterioară, care nu consemnează nici un deținător al acestui titlu.

O parte dintre studenții cu rezultate remarcabile încă din perioada gimnaziului vor manifesta aptitudini și pentru alte discipline universitare, predate în afara Facultății de teologie, care constituia obiectul principal de studiu, solicitând episcopului aprobarea în vederea frecventării lor⁵⁹.

Aprecierile generale venite din partea institutelor teologice străine, cu mult mai ample decât cele provenite de la Blaj⁶⁰, ca și permanenta corespondență existentă între Ordinariat și aceste centre, permit cunoașterea structurii personalității studenților, de natură să explice conduita lor ulterioară în parohii, un interesant subiect de studiu interdisciplinar. Se prezintă gradul lor de sociabilitate, temperamentul, aptitudinile, disponibilitatea față de actul predicțional, vocația sacerdotală ca și rezultatele obținute, cu accentuarea punctelor vulnerabile sesizate, inclusiv a celor referitoare la condiția fizică, sugerându-se și remedierea lor. Considerațiile rectoratului Seminarului de teologie din Budapesta la adresa

studenților Diecezei bănățene pe mai mulți ani de zile, evidențiază imaginea pozitivă față de un număr de 9 tineri, bine pregătiți profesional, cu o moralitate și conduită ireproșabilă, reliefată prin calificativele acordate la disciplinele audiate, cotate cu „*classis primae*”, „*cum accessu ad eminentiam*” sau „*eminens*”⁶¹. Apar impresionante eforturile din rândul celor 9, depuse de Nicolae Nestor, orfan lipsit de posibilități materiale, de a depăși piedicile generate de necunoașterea limbii maghiare și slabele cunoștințe de latină din primii 2 ani⁶², prin obținerea rezultatelor de eminentă și „*prima clasă aproape de eminentă*” în perioada următoare.

Fără a constitui o regulă, se poate observa totuși o predominare, în centrul teologic budapestan, a studenților proveniți din părțile bănățene ale diecezei (Anexa 2). Pe baza informațiilor provenite din partea conducerilor seminariale, putem prezuma preferința Ordinariatului pentru tinerii români vorbitori de limbă maghiară și germană, cu mult mai numeroși în aceste părți în raport cu Transilvania, unde în foarte multe cazuri cei trimiși la studii nu cunoșteau decât româna, probabil datorită unor resentimente de ordin național⁶³.

O privire asupra rezultatelor la studii, prezumă trimiterea în Seminariile teologice din Ungvar⁶⁴ și Budapesta, cu mult mai extinse în privința disciplinelor propuse, doar a elitelor gimnaziale, fapt care nu va exclude însă prezența unor studenți buni și în alte centre. *Conspectele tabelare*, înaintate de Rectoratul din Blaj, consemnează la rândul lor teologi bine pregătiți, apreciați cu *Eminentia* sau *Prima* și nici unul cu *Secunda*, în perioada anilor 1881-1884.

Alături de preoții formați în aceste centre denumiți sistematici, un număr mare de tineri, susținuți de comunitate, care-i reclamă ca viitori parohi, vor solicita Ordinariatului primirea lor la cursurile de teologie morală desfășurate la Blaj pe timp de 2 ani, candidând la titlul unei parohii unde urmau să fie hirotoniți după absolvire, Consistoriul lugojan interzicând cu începere din anul 1885 studiul privat al teologiei⁶⁵. De regulă asemenea cereri erau aprobate pentru localitățile sărace ai căror locuitori lipsiți de posibilități materiale nu puteau oferi susținerea corespunzătoare unui preot absolvent de studii sistematice. Comparativ cu perioada anterioară, exigența față de educația clericală a acestor preoți cu studii reduse ca durată, va fi de natură să elimine treptat diferențele dintre cele două categorii, mai ales în situația în care o parte din moralisti au absolvit anterior un institut preparandial. Seriozitatea noului sistem de învățământ

care se apropie prin materiile de bază de disciplinele audiate de teologii sistematici, derivă din rezultatele obținute de majoritatea cursanților, trădând o nouă generație bine pregătită, apreciată cu calificative de *eminența și prima*. Cei îndreptățiți să frecventeze aceste cursuri vor fi doar tinerii absolvenți de cel puțin 4 clase gimnaziale, considerate suficiente pentru înțelegerea și asimilarea cunoștințelor predate. Sprijinirea moralistilor proveniți în foarte multe cazuri din familii sărace, lipsite de posibilități materiale, uneori ei înșiși susținători ai acesteia, a stat mereu în atenția Ordinariatului care solicita Rectoratului blăjan în asemenea cazuri primirea lor în *Fundația de pâine* a Seminarului⁶⁶. Față de această categorie de studenți, cei sistematici beneficiau de întreținere prin burse din partea Ministerului de Culte, care suporta pe lângă cheltuielile de școlarizare și pe cele legate de transport și îmbrăcăminte de iarnă, numeroasele cereri venite la Episcopie reclamând intervenții pentru acordarea lor.

Legăturile permanente cu Dieceza nu se rezumau doar la chestiuni de ordin material chiar dacă dețineau și această componentă. Episcopul era investit cu încrederea acordată unui părinte spre care tinerii se îndreptau spre a primi sfaturi sau sprijin pentru a pune în practică o serie de inițiative. În numele studenților Colegiului Sf. Atanasie din Roma, Demetriu Radu, viitor episcop a Diecezei bănățene, solicita opinia și implicare efectivă a ierarhului de Lugoj în vederea realizării unui abonament la un ziar politic românesc, necesar „*fie pentru a se exercita în limbă, fie pentru a se pune încât-va în curentul cestiunilor generali din patrie*”⁶⁷.

Preocupat de asigurarea unui confort spiritual pe seama celor aflați la studii în afara teritoriilor românești, episcopul va susține orice cerere care viza dorința lor de informare și cunoaștere. Considerând că revista nou apărută în anul 1885 *Romänische Revue*, răspunde prin însăși scopul propus de redactor în primul număr, (de-a aduce la cunoștință marelui public din interior și exterior informații corecte despre starea și aspirațiile politice ale românilor din Ungaria)⁶⁸, cel mai bine năzuințelor studenților români, le va face un abonament la această publicație, suportat din fondurile diecezane⁶⁹.

O rugăminte asemănătoare ridică și tinerimea clericală aflată în Seminarul teologic central din Budapesta, animată de dorința măririi fondului de carte a bibliotecii românești adusă aici în anii 1873-74, cu ocazia strămutării studenților români de la Institutul teologic "Sf. Barbara" din Viena⁷⁰, act perceput de conducerea *Societății tineretului român* din capitala Imperiului, ca rezultat al politicii de maghiarizare promovată de

guvernauți față de români⁷¹. Este interesantă coincidența motivației întâlnită în ambele centre referitoare la conservarea limbii materne, în primul caz prin presă și în cel de al doilea prin literatură, trădând o generație matură, deloc diferită față de cei care studiază în alte domenii, pătrunsă nu doar de importanța propagării mesajului divin dar și de rolul care îi revine în plan național. Lista cărților revendicate la episcopie de președintele bibliotecii, instituție considerată singur izvor din care să se poată „îndulci” în lipsa unei societăți literare bisericești, dezvăluie prin titlu și autori din varii domenii o cunoaștere profundă a realităților din România și concepția unui tot românesc al conștiinței de neam, independent de provinciile istorice. Se reclamă pe lângă scriitorii bănățeni și transilvăneni, opere literare, istorice, economice, avându-i ca autori pe Bălcescu, Aricescu, Cantemir, Odobescu, Hașdeu, Xenopol, Ghica, Alexandri, Cernătescu, Maiorescu, Aurelian sau Dicționare al Academiei Române, Analele acestei societăți, Cataloge de cărți românești dar și lucrări despre confesiunea ortodoxă scrise de Șaguna, sau părintele Bartolomeu Constantinescu⁷².

Deschiderea pentru problemele tinerilor ca și poziția fermă de care a dat dovadă episcopul Mihályi în Parlamentul din Budapesta, susținând interesele învățământului românesc față de tendințele de maghiarizare, preconizate prin legea din 1879, a făcut din acest ierarh un personaj popular care a reușit să-și atragă simpatia și admirația studenților teologi din afara Diecezei, prezenți în alte centre de studii. Evenimentul de răsunet în societatea românească transilvăneană a determinat reacția promptă a unui număr de 5 studenți de la Seminarul greco-catolic din Gherla care percepeau intervenția episcopului ca un gest de apărare a drepturilor bisericești și naționale, terminându-și scrisoarea adresată acestuia într-o notă de entuziasm specifică tinerei generații cu „*trăiască apărătorii românilor*”, „*trăiască familia Mihaliană!!!*”⁷³.

În perioada amintitului episcop asistăm la o schimbare a raporturilor existente între teologii moraliști și sistematici în favoarea celor din urmă, al căror număr se dublează față de perioada anterioară, reprezentând mai mult de jumătate din rândul celor hirotoniți între anii 1875-1895 (Anexa 2), o parte dintre ei beneficiind încă din perioada anterioară de stipendii gimnaziale din Fondul rudolfian .

Blajul nu va rămâne unicul loc de formare a noii generații de preoți decât în privința studenților moraliști, tot mai mulți tineri deținând burse mediate de episcopie din partea Ministerului de Culte pentru desăvârșirea

studiilor și în alte centre. Documentele accesate indică un număr de 28 de clerici care au frecventat teologia la Budapesta, Ungvar, Esztergom și Roma, fără a mai aminti cele două instituții catolice din Timișoara și Alba Iulia, aflate pe teritoriile românești din Imperiu (Anexa 2).

Revirimentul înregistrat în Dieceză în privința numărului mare de preoți absolvenți de studii teologice în perioada episcopului Victor Mihályi întregesc tabloul formării intelectualității ecleziastice naționale, înregistrând aportul deloc neglijabil al Episcopiei bănățene la acest proces.

Luminița Wallner Bărbulescu
Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică Lugoj
Str. Nicolae Bălcescu, nr.2

NOTE

1. L. Gyémánt, *Elita intelectuală românească din Transilvania. Evoluție comparativă 1848-1918*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXXII, 1993, p. 145
2. Nicolae Bocșan, Ioan Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 270
3. Cristian Barta, *Tradiție și dogmă*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003. p. 231.
4. *Conciliulu Provinciale Primu alu Provinciei Besericesci Greco-Catolice Alb'a-Iuli'a si Fağarasiu*, Blasiu, 1882, p. 157, în continuare Conciliuluu...
5. Dominique Julia, *Preotul*, în *Omul luminilor*, vol. coordonat de Michel Vovelle, Polirom, 2000, p. 264.
6. *Conciliulu*,p. 157.
7. Ibidem, pp. 113-117.
8. *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane de Alba Iulia și Făgăraș pe anul domnului 1900 de la Sânta Unire 200*, Blaj, p. 47-49, în continuare *Șematismul veneratului cler al Arhidiecesei*....
9. Cele 7 catedre noi au fost de medicină pastorală, drept și procedură civilă, economie rurală, catehism, metodică, liturgică și filosofie.
10. *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei*... , pp. 47-48.
11. Pentru a facilita accesul la educație în anul 1880 a reorganizat Institutul preparandial din Blaj pe care l-a ridicat de la 2 la 3 cursuri și în 1892 a întemeiat un Internat de fete și o școală superioară normală.
12. *Familia* , an XX, 1884, nr. 30, p. 362.
13. *Șematismul veneratului cler al Arhidiecesei*...., p. 649.
14. *Diecesa Lugoșului, Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 92-93, în continuare *Diecesa Lugoșului*

15. ARHIVA Episcopiei Româno Unite Lugoj, *fond Episcopia Lugoj, Conspectu generalu despre statul Fondului Rudolfianu de la urdirea lui până la finele an:1881*, pach.doc. 1501-1800/1882, doc. 1621/1, f.1, în continuare AERUL, *fond.cit.*
16. Diecesa Lugoşului....p.155.
17. AERUL, *fond.cit. Conspectu specificu alu stipendiatilor din Fondulu Rudolfianu de la 1859/1860 pana la finea anului 1881*, anexa la doc. 1621/1, ff. 1-3, în continuare *Conspectul stipendiaţilor 1859-1881*; Protocolul şedinţei consistoriale din 10 august 1882, 9 august 1883, 7 august 1884, 9 august 1885, 5 august 1886, 4 august 1887, 9 august 1888, 8 august 1889, 6 august 1891, 11 august, 1892, 9 august 1894 în Registrul de protocoale pe anii: 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1891, 1892, 1894, în continuare *Protocolul* în Registrul
18. *Diecesa Lugoşului...*, p.102
19. AERUL, *fond.cit.*, Protocolul..., din 8/20 februarie 1879, în Registrul de protocoale... 1879.
20. Idem, *Conspectul teologilor domestici din anul al II-lea ai Almei Diecese a Lugoşului în a.D.1875/76 frecvenţa*, pach. doc.1401-1700/1875, doc. nr. 1403, ff. 3-6; Idem, *Primiţi la cursul teologic domestic în Lugosiu pe a.1873/4*, pach.doc. Fundaţiuni, Matrimoniale, Acte fără număr, Evidenţa populaţiei/1874, f.n. ff. 1-2 .
21. Ştefan Moldovan (1813-1900), absolvent de Blaj, profesor de matematică la liceul din Blaj, iar ulterior preot în Ghiriş, protopop de Mediaş, viceprefect în timpul revoluţiei de la 1848, vicar de Haţeg, vicar episcopesc şi prepozit capitular la Lugoj, a fost în acelaşi timp un istoric preocupat deopotrivă de istoria Transilvaniei şi Banatului. Despre viaţa şi activitatea sa vezi lucrările: *Diecesa Lugoşului...*, p. 127-130; Adrian Andrei Rusu, *Ştefan Moldovan – istoricul în Cultură şi Societate în epoca modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 243-253; Nicolae Bocşan, Valeriu Leu, *Revoluţia de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 309-361; Wallner Bărbulescu Luminiţa, *Contribuţii privind istoriografia românească din Banat la mijlocul secolului al XIX-lea (Descrierea Lugoşului la anul 1862, manuscris de Ştefan Moldovan)*, în *Studii şi comunicări de Etnografie şi Istorie*, IV, Caransebeş, 1982, p. 227-237.
22. AERUL, *fond. cit.* Adresa prepozitului Ştefan Moldovan către Victor Mihályi din 15/11/1875, f.n. f.2.
23. *Ibidem*, Regulamentul discipolilor, doc. 1403/434, ff. 1-2.
24. Idem, Obiectele propuse teologilor, pach. doc. Fundaţiuni, Matrimoniale, Acte fără număr, Evidenţa populaţiei /1874, f.n. f.2.
25. *Ibidem*, Materia examenului public ţinut la Institutul teologic alu Diecesei Lugoşului în sem. II. 1874/5 din Teologia dogmatică , f.n. f. 2.
26. *Conciliul*, p. 157.
27. AERUL, *fond cit.* pach. doc. 1401-1700/1875, doc. nr. 1446. Într-o adresă către mitropolitul Ioan Vancea, Mihályi dezvăluia acestuia în primul an al păstoririi sale, 1875, lipsa de preoţi în Dieceză, subliniind faptul că în anul amintit existau 9 posturi vacante şi nici un tânăr care să fi absolvit teologia.
28. *Ibidem*, Conspectul teologilor domestici din anul al II-lea ai Almei Diecese a Lugoşului în a.D. 1875/76 frecvenţa, doc. nr. 1403.
29. Doar tânărul Simeon Popovici, fiul fostului preot ortodox Nicolae Popovici trecut la catolicism în 1864 a reprezentat părţile bănăţene ale diecezei la acest curs.

30. *Siematismulu veneratului cleru alu Diecesei Romanesci greco-catolice a Lugosiului pre anul domnului 1891*, p. 116, 118, 123, 124, 127, 128, în continuare *Siematismulu 1891*. Este vorba despre preoții Ioan Avram din Sibîșel numit în Hitiaș, Ioan Dumoni din Păucinești în Parța, Nandra Ladislau din Băiești în Hitiaș, Popovici Nicolae din Cib în Folia, Iustin Tiarina din Valecelele Bune în Beba Veche și Vladislav Sigismund din Livadia de Câmp în Beba Veche.
31. AERUL, *fond. cit.* *Conspectul stipendiaților 1859-1881 ...*; Idem, *Protocolul ... 10 august 1882, 9 august 1883, 7 august 1884, 3 august 1885, 5 august 1886, 4 august 1887, 9 august 1888, 8 august 1889, 6 august 1891, 11 august 1892, 9 august 1894*.
32. *Siematismulu veneratului cleru alu Diecesei Romanesci greco-catolice a Lugosiului pre anul domnului 1877*, p. 103-104, în continuare *Siematismulu 1877*; *Siematismulu ... 1891*, p. 105-106. În anul 1891 la Gimnaziul catolic regesc din Lugoj au fost stipendiați un număr de 10 tineri; la Gimnaziul reformat din Orăștie, 4; la cele catolice din Oradea, Arad și Timișoara câte unul; la Gimnaziul ortodox din Brad, 1; la cel episcopesc din Beiuș, 4 și în Gimnaziul Arhiepiscopesc din Blaj, 22.
33. Teodor Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 83-84.
34. Celelalte instituții teologice frecventate de studenții diecezei au fost Seminarul romano-catolic din Alba-Iulia, Facultatea de teologie din Budapesta, Seminarul regesc din Ungvar, Seminarul teologic romano-catolic din Timișoara, și Colegiul Sf. Atanasie din Roma.
35. AERUL, *fond.cit.* *Raportul Ordinariatului episcopesc din 10 noiembrie 1883*, ff. 2r, 3a ; Idem, *Protocolul 14 august 1879, 5 august 1880, 4 august 1881, 10 august 1882, 9 august 1883, 7 august 1884, 3 august 1885, 5 august 1886, 4 august 1887, 9 august 1888, 8 august 1889, 6 august 1891, 11 august 1892, 9 august 1894*, în *Registrul...*, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1891, 1892, 1894; Idem, *Consignatio ordinatorum Diaconorum et Presbyterorum Diocesis graeci-catholicae Lugosensis*, inv. 6/1, pp. 8-23; *Siematismulu Lugosiului ... 1877, 1891*, p. 102, pp. 108-109; *Diecesa Lușului...*, pp. 539-557; Silvestru Moldovan, Nicolae Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiunea română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ed. a II-a, Sibiu, 1919, Editura „Asociațiunii”, *passim*.
36. Stelian Mândruț, *Studenți români din Transilvania la universități din Austro-Ungaria și Germania în anul 1897-1898*, în *Cultură și Societate în epoca modernă*, Dacia, Cluj, 1991, p. 255.
37. AERUL, *fond. cit.* Adresa Ministerului de culte către episcopul Victor Mihályi din 3 decembrie 1878, pach.doc. 1401-1700 /1878, doc. 1531. f. 1.
38. Idem, *Protocolul ...5 august 1882 în Registrul ... 1882*.
39. Idem, *Protocolul ...9/21 august 1885, 5 august 1886, 4 august 1887*, în *Registrul 1885, 1886, 1887*. Este vorba de tinerii Corneliu Iubaș, Vasiliu Varju, Petru Chețianu, Simion Zehan care-și vor continua ulterior studiile la Budapesta și Blaj.
40. Idem, *Scrisoarea lui Virgil Popescu către Victor Mihályi de Apșa din 5 noiembrie 1879*, pach.doc. *Protocele /1879, doc. nr. 1508, f.1*.
41. *Ibidem*, Adresa cardinalului Simeoni către episcop din 14 noiembrie 1879, doc. nr. 1509.
42. Idem, *Protocolul ... 4 august 1881, în Registrul ... 1881*.

43. Virgil Popescu va renunța la cariera clericală, stabilindu-se în România, unde a fost consecutiv profesor la Ploiești, Craiova, apoi la liceul Sf. Sava din București, remarcându-se ca autor de nuvele și al unui Curs practic de limba germană și a unei Crestomații germane, vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia română* vol. III, Sibiu, 1904, p. 643; Ioan Munteanu, *Lupta românilor bănățeni pentru libertate și unitate*, în William Marin, Ion Munteanu, Gheorghe Radulovici, *Unirea Banatului cu România, Timișoara*, 1968, p. 92.
44. AERUL, fond. cit. Scrisoarea teologului Ioan Albu către episcopul Mihályi din 25 martie 1879, pach.doc. Protocoale /1879, doc. nr. 29 presid. ff. 1-5.
45. Idem, *Protocolul ...* 6 iunie 1881, în *Registrul ...* 1881, doc. nr. 713. Practic eliminarea dintr-un institut consta într-o cerere de revocare adresată de rectorat episcopului, cărui cel din urmă pe baza motivelor invocate îi dădea curs.
46. Idem, Scrisoarea studentului Ioan Albu către episcopul Mihályi din 27.05.1881., pach.doc. 601-900/1881, doc. 713, ff. 1-3. Tânărul Ioan Albu dezvăluia episcopului faptul de a i se fi furat 20 fl. și corespondența din cușorul personal, al cărui capac a fost apoi bătut în cuie ca și interzicerea din partea Rectorului a denunțului pe care intenționa să-l facă la Judecătoria. Refuzul de-a se supune și anunțarea unui avocat au atras mânia acestuia și o serie de șicane din partea colegilor secui. Autorul relevă frecventarea birturilor, beții în grup, relații cu femeii pe care unii le introduc în institut, băuturi alcoolice ascunse în capelă „profanând locul sacru”. Aduse la cunoștință dactorului vor atrage replica înscrierii lor în datini vechi ca și afirmația solidarității teologilor, în fața cărora se va afla singur, acuzat de minciună și fără posibilitatea de-a aduce dovezi.
47. Idem, *Tabellaris Informatio pro Anni Scolastici 1881/1882 Semestri utroque*, pach.doc. Matrimoniale, Evidență populație, Extrase școlare/1882, doc.1627. În continuare *Tabellaris Informatio pro Anni 1881/1882*.
48. Spre deosebire de Blaj, unde admiterea în Seminarul teologic era condiționată de absolvirea a opt clase gimnaziale cu diplomă de maturitate, în Colegiul de Propaganda Fide erau admiși absolvenții cu 6 clase gimnaziale și chiar cu 4 în mod excepțional pe criteriul necesității formării lor la o vârstă cuprinsă între 16 și 18 ani.
49. Ceilalți trei colegi români aflați la studii cu Iuliu Rațiu au fost Demetriu Radu, Vasile Hossu și Octavian Motioc.
50. Informațiile oferite de Iuliu Rațiu privind politica promovată de Roma față de studenții români sunt confirmate și descrise pe larg în studiul : Horațiu Bodale, I Romeni ai Collegi romani, Greco e di Propaganda, în *I Romeni e la Santa Sede, Miscellanea di studi di storia ecclesiastica, a cura di Ion Cârja*, Casa Editrice Scriptorium, Bucarest-Roma, 2004, p. 189-193.
51. AERUL, fond.cit. Scrisoarea studentului Iuliu Rațiu către episcopul Mihályi din 18 august 1882, pach.doc. Protocoale, Sinodul I provincial, Corespondență /1882, doc. 52 presid, f.2.
52. *Ibidem*, f.1.
53. Idem, doc. nr. 16 presid. f.2, pach.doc. Protocoale, Corespondență/1885. După primul an conform noilor norme se intra în Ordinul lectoratului, după cel de-al doilea deveneau subdiaconi, după al treilea diaconi, urmând apoi presbiteratul.
54. *Ibidem*, f.1.
55. *Diecesa Lugoșului*, pp. 543, 554.

56. AERUL, *fond. cit.* Tabellaris Informatio pro Anni Scolastici 1881/82.
57. Idem, *Protocolul ...*, /1882, Registrul.../1882.
58. *Siematismulu ...* 1877, p. 102.
59. Cazul tânărului Jurma Nicolae student în anul III al Facultății de teologie din Budapesta care solicită permisiunea audierii cursurilor de filozofie, a studentului Iosif Siegescu, din anul IV, care solicită frecventarea orelor de limba și literatura română, maghiară și germană, a studentului Mihail Jivanca de la Blaj, care cerea un stipendiu lunar de 6 fl. pentru învățarea muzicii instrumentale cu Iacob Mureșanu sau a tânărului student Corneliu Lenghel, care dorea să audieze și cursuri juridice.
60. Până în deceniul nouă Blajul practica un sistem simplu de acordare a calificativelor, redus doar la aprecierea rezultatelor la învățatură fără a defini și trăsăturile personalității studenților. De abia mai târziu se va ralia formularelor tipizate practicate de celelalte seminarii străine.
61. AERUL, *fond. cit.*, Informație de Progressu in Moribus et litteris Alumnorum Dioecesis Lugosiensis in Generali Seminario Budapestinensi anno 1882, pach. doc. 901-1200/1882, doc. nr. 957; Idem, 1886, pach. doc. 80-1000/1886, doc. nr. 931; Idem, 1892, pach. doc. 1101-1300, doc. nr. 1228. Cei 9 tineri de excepție ai diecezei au fost: Nicolae Nestor din Intregald (com. Alba Inferioară), Iosif Musteșiu din Ramna (com. Caraș-Severin), Petru Roșiu din Ticvaniul Mare (com. Caraș-Severin), Nicolae Jurma din Vărădia (com. Caraș-Severin), Ștefan Pop din Dobrești (com. Caraș-Severin), Emanuel Ordean din Romos (com. Hunedoara), Cornelius Teaha din Chizdia (com. Timiș), Iosif Siegescu din Secaș (com. Caraș-Severin) și Nicolae Zugravu din Uricani (comitatul Hunedoara). În continuare *Informatio de Progressu*
62. Idem, *Informație de Progressu*/1881, pach. doc. 601-900,/1881, doc. nr. 798/1881.
63. Din cei 9 studenți amintiți, 6 proveneau din Banat și 3 din Ardeal. Din rândul primilor, toți știutori de limbă maghiară, 4 vorbeau și germană, în timp ce ardelenii cunoșteau la intrarea în institut doar limba română.
64. AERUL, *fond. cit.* Tabellaris Informatio de progressu in moribus et litteris cleri junioris in regio - episcopali seminario Unghvariensi, anno 1885/1886, pach.doc. 80-1000 /1886, doc. nr. 962, f. 2. În Ungvar, studentul în primul an Simion Zehan cunoscător al limbilor maghiară, germană și franceză, va obține la toate disciplinele-teologie dogmatică, filozofie, exegeză, hermeneutică și limba latină, calificativul de eminent.
65. Idem, *Protocolul ...* 6 august 1885, în *Registrul ...* 1885, p. 290.
66. Idem, Adresa Ordinariatului lugojan către Ordinariatul Mitropolitan din 14 octombrie 1882, pach. doc. 1601-1900 /1882, doc. nr. 1601. Fundația de pâine reprezintă un ajutor acordat celor săraci sub numele de beneficiu de pâine, specifică doar acestei instituții de învățământ și a fost întemeiată în anul 1773 de episcopul Atanasie Rednic. Sistată în timpul mitropolitului Șuluțiu s-a reînființat în perioada ierarhului Ioan Vancea.
67. Idem, Scrisoarea studentului Demetriu Radu către episcopul Mihályi din 17 iunie 1885, pach.doc. 1-100/1885, doc. nr. 33 presid. f. 1, în continuare Scrisoare Demetriu Radu din 17 iunie.
68. *Romänische Revue*. Herausgeber: Corneliu Diaconovich, I. Jahrgang.1885.Budapest, p. 1.
69. AERUL, *fond. cit.* Scrisoare Demetriu Radu din 17 iunie, f. 2.

70. Idem, Scrisoarea studentului Ioan Gheție către episcop din 10 octombrie 1884, pach. doc. 1401-1600/1884, doc. nr. 1567, ff. 1-2.
71. D. Suci, *Date privind situația politică și confesional-școlară a românilor din Transilvania în prima decadă a dualismului, în Anuarul Institutului de Istorie Cluj, XXX, 1990 – 1991, pp. 113-114.*
72. *Ibidem*, doc. 1784. f. 1.
73. Idem, Scrisoarea studenților din Gherla către episcopul Victor Mihályi de Apșa din 25 mai 1879, pach. doc. 301-600 /1879, doc. nr. 50 presid, ff. 1-2.

BETRACHTUNGEN ÜBER DIE GEISTIGE HERANBILDUNG DES GRIECHISCH-KATHOLISCHEN PRIESTERTUMS IN DER LUGOSCHER DIÖZESE ZUR ZEIT DES BISCHOFS VICTOR MIHÁLYI DE APȘA

Zusammenfassung

Der nach 1990 verzeichnete Umschwung in der Forschung, aufgrund eines umfassenden Archivmaterials, der Geschichte der Rumänischen Griechisch-Katholischen Kirche, brachte auch das Banater Bistum in den Vordergrund.

In diesem Sinne setzt sich vorliegender Beitrag als Ziel, die Rolle des griechisch-katholischen Bistums zu Lugosch in der Heranbildung der rumänischen geistlichen Elite, im Kontext der, von der Metropolitankirche zu Weißenburg und Fogarasch geführten, Reformpolitik, zur Zeit des Bischofs Victor Mihályi de Apșa, hervorzuheben.

In dessen ersten Amtsjahren als Seelsorger war die Geistlichkeit des Bistums von der Anwesenheit einer Plejade von Priestern, aus deren Reihe bloß ein Teil von den Hierarchen Lemeni, Erdelyi, Șuluțiu und Dobra geweiht waren, geprägt. Die anderen waren ursprünglich orthodoxe Priester und verfügten über eine mehr als bescheidene theologische Kultur, die lediglich dazu ausreichte um die Rolle eines Seelsorgers zu erfüllen und die religiösen Brauchtümer weiter zu führen. Diese Auffassung ist, bis auf einzelne Ausnahmen, typisch jener Generation von Priestern, deren intellektuelle Ausbildung vor dem siebenten Jahrzehnt des XIX-ten Jahrhunderts erfolgte und nicht fähig war über die Grenzen eines einfachen

„guten Pfarrers“, dessen Kultur sich auf die Religion beschränkte, hinaus zu wachsen und die Notwendigkeit eines gebildeten Klerus zu begreifen. Unter diesen Bedingungen erwies sich die Reformation des theologischen Lehrwesens, die dann unmittelbar nach der Provinz-Synode aus dem Jahre 1872 durch den Metropolitan Ioan Vancea vorgenommen wurde, als dringend notwendig. Als Verfechter dieser Politik, hat sich der Lugoscher Bischof verstärkt beim Kultusminister für eine je größere Anzahl Stipendien bemüht. Diese sollten außer Blasendorf und Weißenburg auch den Zugang zu den Priesterseminaren aus Budapest, Wien, Rom, Ungvar und Temeswar ermöglichen, um auf diese Weise die Verbindungen zu den Universitätszentren aus dem In- und Ausland und dadurch eine neue Weltanschauung der jungen Generation zu gewährleisten. Als Ergebnis dieser Bemühungen wurde in den 20 Jahren seines Amtes 115 Jugendlichen die Möglichkeit geboten zu studieren, was dann, nach deren Ernennung, in der Diözese zu einem Anwachsen der kirchlichen Eliten, der Annäherung gegenüber den Gläubigen und letztendlich zu einer größeren Sorgfalt in der Verwaltung der Pfarreien beitrug.

Anhand der vorhandenen Archivunterlagen nimmt sich die Arbeit vor, Erkenntnisse über die Persönlichkeit der Studenten, deren Anpassungsfähigkeit an die Atmosphäre der ausländischen theologischen Hochschulen, die des öfteren durch die Unkenntnis der leiteinischen oder der sonstigen Sprachen geprägt war, schließlich jedoch zumeist überwunden wurde, zu erlangen. Ausser den sogenannten systematischen Priestern, die nun ein vierjähriges Studium abschlossen und deren Zahl sich inzwischen verdoppelt hat, gab es auch mittellose, von den Gemeinden unterstützte, Jugendliche, die einem zweijährigen Unterricht für moralische Theologie in Blasendorf beiwohnten, sich dann für die Stelle in einer Pfarrei bewarben und nach Abschluß der Schule zum Priester geweiht wurden.

Die Studie bringt somit, unabhängig von der Vorgehensweise, das Interesse an der intellektuellen Ausbildung des Priestertums und den unbestreitbaren, vom Banater griechisch-katholischen Bistum geleisteten, Beitrag in den Vordergrund.

Tineri trimiși la studii teologice de Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada episcopului Victor Mihályi de Apșa

Numele	Proveniența			Studii	Loc. de studii	An hirotonire	A devenit protopop
	Localitate	Comitat	Mediu social				
Albu Ioan	Uilac	Cluj		Sistematic	Alba – Iulia, Blaj	Părăsește dieceza	
Avram Ioan	Sibișel			Morale	Lugoj	1877	
Bereș George	-			Morale	Blaj	1882	
Bereș Nicolau	Careii Mari	Satu Mare		Sistematic	Budapesta, Blaj	1877	
Berinde Ștefan	-			Morale	Blaj	1894	
Boca Vasile	Căianul Mic	Solnoc-Dăbâca		Morale	Blaj	1885	
Bocănici Ioan	Rudabaia	Hunedoara		Morale	Blaj	1889	
Bolboca Nicolae	Gilău	Cluj		Sistematic	Timișoara	1881	1895 Ciacova 1898 Vermeș
Bora Ioan	Coroești	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1884	
Bora Vasile	Coroești	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1888	
Brândușianu Iustin	Baia de Criș	Hunedoara		Sistematic	Budapesta	1887	
Cetățianu Vasile	Subcetate	Hunedoara		Morale	Lugoj	1875	
Chețianu Petru	Ercea	Mureș-Turda		Sistematic	Ungvar, Blaj	1888	
Ciachi Petru	Hățeg	Hunedoara		Morale	Blaj	1883	
Ciontea Ioan	Sinești	Caraș-Severin		Sistematic	Blaj	1878	
Ciumașiu Ioan	Beriu	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1891	
Crișan Teodor	Bagău	Hunedoara	preot	Sistematic	Blaj	1886	
Crișan Theofil	Bagău	Hunedoara		Sistematic	Blaj	1898	
Doboșianu Atanasie	Lugoj	Caraș-Severin		Sistematic	Blaj	Retras	
Dariu Iuliu	Rechitova		preot	Morale	Blaj		
David Teodor	Jucul de Jos	Cluj		Sistematic	Blaj, Viena	1879	
Deciu Ștefan	Scăiuș	Caraș-Severin	preot	Sistematic	Blaj, Ungvar	1884	
Dobrea Dionisie	Sânta Maria Orlea	Hunedoara		Morale	Blaj	1883	

Domșia Titus	Petelca	Alba Inf.		Sistematic	Blaj	1887	
Drăghici Alic	Valea Lupului	Hunedoara		Morale	Blaj	1892	
Dumoni Ioan	Păucinești	Hunedoara	econom	Morale	Lugoj	1877	
Frențiu Traian Valeriu	Reșița	Caraș-Severin	preot	Sistematic	Timișoara, Budapesta, Viena	1898	
Fireza Daniel	Uricani	Hunedoara		Sistematic	Roma	1893	
Ganga Nicefor	-	Alba Inf.	preot	Sistematic	Blaj	1877	
Guga Ioan	Curechiu	Hunedoara	preot	Moralist	Blaj	1884	
Habor Ioan	Sânmihaiul de Câmpie	Cluj		Sistematic	Blaj	1883	
Hoza Nicolau	Beiuș	Bihor		Sistematic	Blaj	1883	
Iancu Demetriu	Bobâlna	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1875	
Iancu Ioan	Bobâlna	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1888	
Iechim Aureliu	Hațeg	Hunedoara		Sistematic	Alba Iulia, Budapesta	1879	
Ilea Moise	Peșteana	Hunedoara		Morale	Lugoj	1876	
Ionașiu Andrei	Roșia de Secaș	Alba Inf.		Sistematic	Blaj	1880	
Iorgovici Romulus	Vărădia	Timiș		Sistematic	Budapesta, Blaj	1892	
Ioszia Aurel	Lugoj	Caraș-Severin		Sistematic	Timișoara, Budapesta	1881	
Îtu Ioan	Sălașul superior	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1879	
Iubaș Mihai	Râu de Mori	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1902	
Iubaș Corneliu	Ștei	Hunedoara	preot	Sistematic	Ungvar, Blaj, Budapesta	1891	
Jivanca Mihail	Lugoj	Caraș-Severin		Sistematic	Blaj	1899	
Jurma Nicolae	Vărădia	Timiș		Sistematic	Budapesta	1887	
Lăpădat Ioan	?						
Luca Laurian	Sfâlnaca	Alba Inf.	preot	Sistematic	Strigoniu	1882	1883 Torontal
Lengyel Corneliu	Nagy Szölos	?		Sistematic	Blaj	1896	
Lupșia Aron	Mintia	Hunedoara	preot	Sistematic	Roma	Studii în curs	
Lupșia Ioan	Mintia	Hunedoara		Morale	Lugoj	1876	
Lupșior Adam	Turdaș	Hunedoara		Morale	Blaj	1883	

Madincea Octavian	Iladia	Caraș-Severin	preot	Sistematic	Blaj	1891	
Marga Demetriu	Ramna	Caraș-Severin		Sistematic	Budapesta, Timișoara	Retras	
Mănuțiu Demetriu	Bouțarul superior	Hunedoara	învățător				
Mihăiescu Aron	Lunca Cernei	Hunedoara		Morale	Blaj	1886	
Mihalka George	Careii Mari	Satu Mare		Sistematic	-	1891	
Morariu George	Beiuș	Bihor		Sistematic	Blaj	1884	
Mustețiu Iosif	Ramna	Caraș-Severin		Sistematic	Budapesta, Timișoara, Blaj	Retras	
Munteanu George	Vețel	Hunedoara	preot	Sistematic	Timișoara	1891	
Munteanu Nicolae	Cugir	Hunedoara		Sistematic	Timișoara	1898	1902 Ulpi Traiana
Nicola George	Bociu	Cluj		Sistematic	Blaj	1895	
Nicolescu Iacob	Tuștea	Hunedoara		Sistematic	Timișoara, Blaj	1895	
Nandra Ladislau	Băiești	Hunedoara	preot	Morale	Lugoj	1876	
Nandra Petru	Băiești	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1884	
Nestor Nicolau	Intregalde	Alba Inf.		Sistematic	Budapesta	1885	1889 Cugir
Olteanu Sofronie	Păgida	Alba Inf.		Sistematic	Blaj	1886	
Ordeanu Emanuel	Romos	Hunedoara	preot	Sistematic	Budapesta	-	
Pascu Ieronim	Gârbova	Alba Inf.		Sistematic	-	1891	1902 Bocșa
Pascu Vasiliu	Ticvaniu Mare	Caraș-Severin		Sistematic	Timișoara	1879	
Peteanu Iosif	Nemes-Zsuk			Sistematic	Blaj	1886	
Pataki Ioan	Dumitra	Alba Inf.		Sistematic	Budapesta , Blaj	1896	
Poravu Nicolaus	Craifalalul de Câmpie	Cojocna		Sistematic	Blaj	-	
Pintea Petru	-			Morale	Blaj	1886	
Pop Avel	Ghelar	Hunedoara	preot	Sistematic	Blaj	1890	
Pop Benjamin Ioan	Deva	Hunedoara	funcționar	Sistematic	Roma		
Pop Constantin	Hunedoara	Hunedoara		Sistematic	Blaj	1879	1899 Hălmaș

Pop Ioan	Poiana	Arad		Morale	Blaj	1894	
Pop Ioan	Vâlcelele Bune	Hunedoara	cantor	Morale	Lugoj		
Pop Mihail	Paroș-Pestera	Hunedoara		Morale	Blaj	1890	
Pop Petru	Boss	Hunedoara	preot	Sistematic	Blaj, Timișoara	1885	
Pop Traian				Sistematic	Blaj	Renunță la preoție, publicist la Brașov	
Pop Victor	Geoagiu inferior	Hunedoara		Morale	Blaj	Renunță la preoție	
Pop Ștefan	Dobrești	Timiș		Sistematic	Blaj, Budapesta	1891	? Orăștie
Popescu Virgil	Lugoj	Caraș-Severin	funcționar	Sistematic	Roma, Budapesta, Blaj	Renunță la preoție	
Popovici George	Hălmaj	Arad		Sistematic	Budapesta, Timișoara	1881	1884 Oravița 1898 Lugoj
Popovici Iosif	Vaidei	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1888	
Popovici Nicolae	Cib	Hunedoara	preot	Morale	Lugoj	1877	
Popovici Simion	Racovița	Timiș	preot ortodox	Morale	Lugoj, Blaj	1882	
Poruțiu Victor	-			Sistematic	Blaj	1888	1898 Oravița
Poșiar Demetriu	Ciuguzel	Alba Inf.		Sistematic	Budapesta	1879	
Raca Romulus	Bouțarul inferior	Hunedoara		Sistematic	Blaj	1888	
Rațiu Iuliu	Arad	Arad		Sistematic	Roma	1887	1896 Cugir
Roșiu Petru	Ticvaniu Mare	Caraș-Severin		Sistematic	Budapesta	1885	
Saturn Isidor	Merișor	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1889	
Siegescu Iosif	Cânceca	Caraș-Severin		Sistematic	Budapesta	Studii în curs	
Simonetti Silviu	Lodroman	Târnava Mică		Sistematic	Blaj	1894	
Stăia Ioan	Vărădia	Timiș		Sistematic	Timișoara	1884	
Stanciu Petru	Mățești	Hunedoara		Sistematic	Blaj	-	

Stoica Petru	Ciula Mare	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1884	
Stoica Schmidt Carol	Almaş	Arad		Sistematic	Timișoara	1889	
Strâmbei Corneliu	Oravița	Caraș-Severin		Sistematic	Timișoara , Budapesta	1888	
Stupineanu Iosif	?			Sistematic	Blaj	1882	
Suciu Beniamin	Galați	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1888	
Suciu Iulian	Arad	Arad		Morale	Blaj	1891	
Teaha Corneliu	Chizdia	Timiș	preot	Sistematic	Budapesta	1894	1898 Ciacova
Țarina Iustin	Păucinești	Hunedoara	preot	Morale	Lugoj	1877	
Țiuca Ioan	Lugoj	Caraș-Severin		Sistematic	Blaj	1893	
Todoran Ioan	Paroșeni	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1887	
Todoran Nicolau	Paroșeni	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1892	
Văideanu Ioan	Romos	Hunedoara		-	Sibiu	1879	
Varju C. Vasiliu	Oradea	Bihor		Sistematic	Ungvar, Blaj	1889	
Vladislav Sigismund	Livadia de Câmp	Hunedoara	preot	Morale	Lugoj, Blaj	1881	
Voin Nicolae	Valca Lupului	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1891	
Zugravu Ilie	Uricani	Hunedoara	preot	Morale	Blaj	1889	
Zugravu Nicolae	Uricani	Hunedoara	preot	Sistematic	Budapesta	1896	
Zăhan Simion	?			Sistematic	Ungvar, Timișoara	Părăsește dieceza	